

УДК 005.591.6:334.71

Пилип О. Доуртмес

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті представлено уточнення визначення інноваційного розвитку підприємства на основі аналізу поняття «економічний розвиток». Обґрунтовано основну суперечність інноваційного розвитку. Доведено взаємозв'язок інвестиційних процесів та інноваційного розвитку. Запропоновано обирати напрями інноваційного розвитку підприємства на основі оцінювання результатів їх інвестиційно-інноваційної діяльності.

***Ключові слова:** інноваційний розвиток, економічний розвиток, підприємство, суперечність, інвестиційно-інноваційна діяльність.*

Филлип А. Доуртмес

Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье представлено уточненное определение инновационного развития предприятия на основе анализа понятия «экономическое развитие». Обосновано основное противоречие инновационного развития. Доказана взаимосвязь инвестиционных процессов и инновационного развития. Предложено выбирать направления инновационного развития предприятия на основе оценки результатов их инвестиционно-инновационной деятельности.

***Ключевые слова:** инновационное развитие, экономическое развитие, предприятие, противоречие, инвестиционно-инновационная деятельность.*

Pylyp A. Dourtmes

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ECONOMIC ESSENCE OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

The article specifies the definition of innovative development of an enterprise on the basis of the analysis of the concept «economic development». The key contradiction within the innovative development is explained. Correlation between investment processes and innovative development is described. It is suggested to select the directions of innovative development of an enterprise on the basis of results estimation for investment-innovative activity.

***Keywords:** innovative development, economic development, enterprise, contradiction, investment-innovative activity.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останні десятиріччя науково-технічний прогрес займає провідне місце серед факторів економічного зростання більшості країн – лідерів світового ринку. Активізація науково-технічної та інноваційної діяльності сприяє зміцненню економічного потенціалу суб'єктів господарювання, підвищенню їх конкурентоспроможності, що є наслідками складного процесу розвитку. Проте в економіці України в останні роки спостерігається спад економічної активності, що зумовлено рядом факторів економічного, організаційного та соціального характеру. В результаті знизилася рентабельність підприємств базових галузей промисловості, погіршився їх фінансовий стан та конкурентоспроможність. Вийти з такого складного становища можливо за рахунок впровадження інноваційних заходів, що, як правило, потребує значних обсягів інвестицій,

готовності інвесторів до участі в їх освоєнні. Саме взаємообумовленість та взаємодоповнення інвестиційних та інноваційних процесів здатне забезпечити економічний розвиток суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питанням дослідження інвестиційних та інноваційних процесів для забезпечення економічного розвитку присвячені наукові праці таких провідних вчених як Базілевич В.Д. [1], Васільєва Т.А. [2], Войнаренко М.П. [3], Геєць В.М. [4], Кузьмін О.Є. [6], Лепа М.М. [8], Мельник Л.Г. [11], Раєвнева О. В. [15], Райко Д.В. [16], Стадник В. В. [17], Фатхутдинов Р.А. [20, 21], Федулова Л.І. [22], Шумпетер Й. [23] та ін. В своїх дослідженнях вони приділяли увагу методам здійснення інноваційної діяльності для забезпечення економічного розвитку, визначенню ефективності його результатів, розробленню організаційного забезпечення здійснення. Проте зміни умов господарювання, суттєві зрушення у внутрішньому середовищі підприємств, вплив факторів міжнародного середовища вимагають урахування у теоретичних положеннях щодо економічної сутності розвитку підприємств, і насамперед, такого його виду як інноваційний розвиток, що набуває особливої актуальності у період постіндустріальної економіки.

Тому **метою статті** є удосконалення теоретичних положень щодо економічної сутності та змісту інноваційного розвитку підприємств.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. За результатами узагальнення найбільш розповсюджених визначень поняття «розвиток» [1 – 24], доцільно зробити висновок про те, що розуміння поняття «розвиток» тісно пов'язане з такою властивістю об'єкта, в даному разі – підприємства, як системність, оскільки в процесі розвитку системи виникає її новий якісний стан, що полягає у зміні видів діяльності, структури, що зумовлене виникненням, трансформацією чи зникненням елементів і зв'язків системи. Поняття «розвиток» характеризується суперечливістю, оскільки, по-перше, розвиток характеризує здатність системи зберігати стійкість і протистояти змінам зовнішнього середовища, по-друге, розвиток свідчить про здатність системи до постійної трансформації, що є адекватною змінам зовнішнього середовища.

Спираючись на аналіз пропозицій з визначення поняття «розвиток» [1 – 23], слід виділити його основні властивості [16], якими є спрямованість; незворотність; закономірність; упорядкованість; випадковість; невизначеність; самоорганізація, спрямованість. Це пояснюється тим, що розвиток за своєю природою є зміною якісного стану об'єкта. У свою чергу, будь-яка зміна є динамічним процесом і, на відміну від статичних процесів, завжди має спрямованість. Залежно від специфіки об'єкта, механізму розвитку, джерела і спрямованості виділяють різні форми і види розвитку, які є діалектичною єдністю кожної пари полярних значень: екстенсивний (виявлення і збільшення того, що вже існувало) та інтенсивний (виникнення якісно нових форм); екзогенний (розвиток, що визначається лише ззовні, навколишнім світом) та ендогенний (розвиток, джерело якого знаходиться усередині об'єкта, що розвивається); еволюційний (повільні, поступові, неявні зміни в структурі об'єкта – кількісні зміни) і революційний (раптові, різкі, стрибкоподібні, докорінні зміни в структурі об'єкта – якісні зміни); прогресивний (розвиток уперед) і регресивний (розвиток назад). Таким чином, можна зробити висновок, що у філософському аспекті розвиток відповідає закону переходу кількісних змін у якісні. Щодо інноваційного розвитку, в якості таких змін виступають інновації – результати їх впровадження, які трансформують внутрішнє середовище підприємства, надають процесам його життєдіяльності інноваційну траєкторію.

Економічна інтерпретація поняття «розвиток» ґрунтується на філософському визначенні розвитку стосовно об'єктів економічної природи. Безперервний процес розвитку дозволяє економічним об'єктам існувати в різноманітних і динамічних умовах зовнішнього

середовища. В економічному аспекті поняття «розвиток» для підприємства розглядається як тип змін, що підвищує ступінь його організованості, певна підсистема, в якій об'єднані інноваційні процеси, що ведуть до кількісних і якісних змін у всіх функціональних сферах підприємства. Найбільш поширеними визначеннями розвитку є такі.

Л.Л. Базилевич [1] характеризує розвиток як процес, який описує якісні перетворення організації виробництва та управління, що приводять до істотного підвищення науково-технічного рівня, економічної і соціальної ефективності діяльності, поліпшення якості управління.

Б.Л. Кучин [7] підкреслює, що розвиток може розглядатися як сукупна зміна у кількісних, якісних і структурних категорій. За думкою Е.М. Короткова [5] розвиток є сукупністю змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнюють життєстійкість системи, її здатність чинити опір руйнівним впливам зовнішнього середовища. М. П. Тодаро [18] наголошує на тому, що під розвитком слід розуміти багатовимірний процес, що включає реорганізацію і переорієнтацію всієї економічної і соціальної системи. Ю.А. Путятін, А.І. Пушкар [14] розглядають розвиток підприємства як тип змін, що підвищують ступінь організованості системи. Більш узагальнено розглядає розвиток Р.А. Фатхутдінов [20, 21], а саме – як процес удосконалення системи.

У результаті проведеного дослідження на основі узагальнення найбільш розповсюджених визначень розвитку щодо суб'єктів господарювання можливо запропонувати таке формулювання поняття: «розвиток» – процес якісних змін у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні підприємства, що сприяє їх перетворенню завдяки вирішенню існуючих суперечностей між можливостями підприємства та поставленими цілями з урахуванням цілей та потреб стейкхолдерів (споживачів, партнерів, органів управління та самоврядування територіальної спільноти).

Відмінністю запропонованого уточненого визначення є акцентування уваги на якісному характері перетворень, об'єднання наявних можливостей та бажань, що втілені у майбутні цілі господарювання.

Різновидом економічного розвитку є інноваційний. Тому визначення поняття економічного розвитку необхідно трансформувати по відношенню до інноваційного розвитку таким чином. Інноваційний розвиток являє процес якісних змін у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні підприємства на основі його інвестиційної діяльності, що забезпечує надбання та зростання його конкурентоспроможності за рахунок вирішення існуючих суперечностей між можливостями підприємства та поставленими цілями з урахуванням цілей та потреб стейкхолдерів (споживачів, партнерів, органів управління та самоврядування територіальної спільноти). Відмінністю запропонованого визначення є акцентування уваги на інвестиційній діяльності як основі впровадження інновацій, оскільки останні супроводжуються значними обсягами витрат і без активізації інвестиційних процесів на підприємстві здійснення інноваційного розвитку є неможливим. Тому інноваційні та інвестиційні процеси підприємства повинні бути взаємодоповнюючими, синхронними та узгодженими. Саме ці їх характеристики дозволять здійснити інноваційний розвиток підприємства у відповідності з поставленими цілями.

У процесі інноваційного розвитку важливим питанням є ідентифікація найважливіших суперечностей, при вирішенні яких буде здійснюватися досягнення поставлених цілей. Щодо суперечностей для економічного розвитку підприємства, їх класифікація є розгалуженою. Найбільш повними і розповсюдженими можна вважати класифікації, запропоновані О.В. Раєвською [15] та Д.В. Райко [16]. Проте оскільки у даній статті розглядається інноваційний розвиток підприємства, доцільно уточнити їх основні види та сутність по відношенню до цього явища. У відповідності з [15, 16], до

зовнішніх суперечностей відносяться: суперечності макросередовища; суперечності середовища найближчого оточення; суперечності мікросередовища (маються на увазі постачальники, посередники, конкуренти і споживачі), а до внутрішніх – суперечності, що підвищують гнучкість та адаптивність системи; суперечності, що ведуть до формування нової дисипативної структури. Також до внутрішніх слід віднести ті суперечності, що виникають: між цілісністю підприємства і необхідністю автономії його структурних підрозділів; між плановістю розвитку і невизначеністю його умов; між централізацією і децентралізацією управління; між науковим та творчим підходами при ухваленні рішень; між ретельністю і творчістю співробітників. І внутрішні, і зовнішні суперечності розділяють: за рівнем складності – прості, складні; за можливістю розв’язання – розв’язні, нерозв’язні; за першочерговістю розв’язання – термінові, планові, нетермінові [15, 16].

По відношенню до інноваційного розвитку всі перелічені суперечності мають місце, проте найважливішою суперечністю інноваційного розвитку щодо внутрішнього і зовнішнього середовища є суперечність між рівнем інноваційності пропозицій, що являють сутність інноваційного розвитку, та інвестиційними можливостями всіх суб’єктів, які приймають участь в інвестиційно-інноваційних процесах. Розв’язання такої суперечності повинно ґрунтуватися на результатах оцінювання інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств для визначення їх можливостей та потреб щодо подальшого розвитку та впровадження інновацій.

Мета такого оцінювання полягає у виявленні існуючих ринкових можливостей інноваційного розвитку, виборі оптимальних варіантів, з точки зору наявного потенціалу конкретного підприємства-інноватора і зовнішніх умов, визначення цільових ринків або їх сегментів.

Будь-які інноваційні зміни відбуваються здійснюються на фоні одночасних трансформацій в усьому спектрі супутніх процесів: виробництві вихідних матеріалів і комплектуючих, способах отримання енергії, базових виробничих технологіях і т.п. При цьому майбутні трансформації повинні зумовлювати якісні зміни як в економічному, так і в соціальному просторах, а саме: культурних цінностей, ідеологічних принципів, парадигм світосприйняття (табл. 1) [11, с. 407].

Таблиця 1

Очікувані соціально-економічні трансформації при переході до інноваційного розвитку, що базується на інформації і знаннях

Вид трансформації	Основний зміст
Технологічна	Від технологій, що базуються на засобах виробництва, до технологій, що базуються на інформації
Просторово-часова концентрація виробничих факторів	Від концентрації у просторі до концентрації в часі з розосередженням у просторі
Виробниче середовище	Від централізованого колективного середовища до децентралізованих робочих місць
Характер праці	Від превалювання економічно необхідної праці до превалювання творчої діяльності
Форми мотивації праці	Від мотивації, що ґрунтується на економічному примусі, до мотивації, що ґрунтується на соціально-психологічному впливі
Економічні відносини	Від відносин, заснованих на економічних угодах, до відносин, що базуються на інформаційному контролі
Комунікації	Від передачі переважно матеріальних субстанцій до передачі переважно інформації
Споживання	Від пріоритету споживання матеріальних благ до пріоритету інформаційних благ
Середовище існування	Від урбаністичних поселень до формування життєблагодатних комплексів

Продовження таблиці 1

Економічна парадигма	Від економіки необмежених ресурсів до економіки обмежених ресурсів і замкнутого простору
Політична	Від влади власників засобів виробництва до влади інтелектуальної еліти, яка контролює інформацію
Соціальна організація	Від субрегіональної соціальної організації до глобальної
Культура	Від субетнічного розвитку культур до екуменічного
Освіта	Від навчання знанням до навчання навичкам самоосвіти
Конкуренція	Від прямої конкуренції на товарних ринках до суперництва за залучення засобів споживання
Суспільна мотивація	Від пріоритету негативної мотивації до пріоритету позитивної
Менеджмент	Від спеціалізованих функцій менеджменту до індивідуального самоуправління
Управлінська концепція	Від централізованого командного управління до децентралізованого

Процес інноваційного розвитку необхідно, насамперед, розглядати з позицій конкретного підприємства, що здійснює інноваційно-орієнтовану господарську діяльність у взаємодії з постачальниками вихідної сировини і матеріалів, конкурентами, торговими і збутовими посередниками, споживачами та ін., у конкретних економічних, політичних, екологічних, правових та інших умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, інноваційний розвиток є процесом, що ґрунтується на якісних змінах у внутрішньому середовищі та зовнішньому оточенні підприємства на основі його інвестиційної діяльності, що забезпечує надбання та зростання його конкурентоспроможності за рахунок вирішення існуючих суперечностей між можливостями підприємства та поставленими цілями з урахуванням цілей та потреб стейкхолдерів (споживачів, партнерів, органів управління та самоврядування територіальної спільноти). Рушійною силою і інноваційного розвитку є його головна суперечність між рівнем інноваційності пропозицій, що являють сутність інноваційного розвитку, та інвестиційними можливостями всіх суб'єктів, які приймають участь в інвестиційно-інноваційних процесах. Визначення напрямів інноваційного розвитку повинно бути обґрунтоване на основі оцінювання результатів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Основним напрямом подальший досліджень є ідентифікація суперечностей інноваційного розвитку в усіх областях діяльності.

Література

1. Базилевич Л. А. Автоматизация организационного проектирования / Л. А. Базилевич. – Львов : Машиностроение, 1989. – 176 с.
2. Васильєва Т. А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку : моногр. / Т. А. Васильєва. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 118 с.
3. Войнаренко М. П. Інноваційний розвиток промислових підприємств: аналіз та оцінки: моногр. / М. П. Войнаренко, А. В. Череп, Л. Г. Олейнікова, О. Г. Череп. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 444 с.
4. Геєц В.М. Інноваційні перспективи України : моногр. / В.М. Геєц, В.П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
5. Коротков Э. М. Концепция менеджмента / Э. М. Коротков. – М. : Изд.-консалт. компания «ДеКА», 1998. – 301 с.
6. Кузьмін О.Є. Економіка інноваційного підприємства / О.Є. Кузьмін, І.Н. Пашенко, Л.І. Чернобай, А.О. Босак. – Львів: Львівська політехніка, 2009. – 456 с.

7. Кучин Б. Л. Управление развитием экономических систем: технологический прогресс, устойчивость / Б. Л. Кучин, Е. В. Якушева. – М. : Экономика, 1990. – 157 с.
8. Лепа Н. Н. Моделирование процессов управления развитием промышленных предприятий : монография / Н. Н. Лепа, Р. Н. Лепа, А. И. Пушкарь ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-ти ; под ред. Н. Н. Лепы. – Донецк : Юго-Восток, ЛТД, 2005. – 347 с.
9. Липсиц И. В. Инновационный проект: методы подготовки и анализа [Текст] / В. В. Липсиц, В. В. Коссов. – М. : БЭК, 1996. – 293 с.
10. Макогон Ю. Стратегія інноваційного розвитку України в контексті інтеграції до Європейського Союзу / Ю. Макогон, Т. Медведкіна // Журнал європейської економіки. – 2008. – Т.7 (№1). – с. 43–57.
11. Мельник Л.Г. Тайны развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2005. – 378 с.
12. Микитенко В. В. Адаптивна система управління інноваційними процесами на підприємствах / В. В. Микитенко, І.С. Геращенко // Проблеми науки. – 2008. - № 4. – с. 32-37.
13. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV, редакція від 23.06.2010 на підставі 2314-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
14. Путятин Ю. А. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятий [Текст] / Ю. А. Путятин, А. И. Пушкарь, А. Н. Тридид. – Х. : Основа, 1999. – 488 с.
15. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнева. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 493 с.
16. Райко Д. В. Визначення розвитку промислового підприємства [Текст] / Д. В. Райко // Економіка та право. – Донецьк : Ін-т економіко-правових досліджень НАН України, Донец. нац. техн. ун-т. – 2007. – № 3 (19). – С. 110–114.
17. Стадник В. В. Теоретико-методологічні основи інвестування розвитку підприємства / В. В. Стадник, Н. І. Непогодіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1 (79). – с. 60-69.
18. Тодаро М. П. Экономическое развитие : пер. с англ. / М. П. Тодаро. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 666 с.
19. Тридід О. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства : монографія / О. М. Тридід. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2002. – 364 с.
20. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент: монография / Р.А. Фатхутдинов. - М. : Маркетинг, «Дашков и Со», 2002. - 892 с.
21. Фатхутдинов Р. А. Система менеджмента / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 344 с.
22. Федулова Л.І. Концептуальні засади економіки знань/ Л.І. Федулова // Економічна теорія. – 2008. – № 2. – С.37–59.
23. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Шумпетер Й. – М. : Прогресс, 1982. – 456 с.
24. Science, technology and innovation in Europe. Collection: Statistical books / European Commission. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2010. – 269 p.